

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ НАПН УКРАЇНИ

ЧЕТВЕРТІ ВСЕУКРАЇНСЬКІ ПЕДАГОГІЧНІ ЧИТАННЯ
ПАМ'ЯТІ О. Я. САВЧЕНКО

**КОНТЕКСТИ ТВОРЧОСТІ
ОЛЕКСАНДРИ ЯКІВНИ САВЧЕНКО.
РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ
ТА САМОСТІЙНОСТІ
УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ:
СУЧАСНІ Й ПЕРСПЕКТИВНІ ПРАКТИКИ**

ДОВІДНИК

Київ
2025

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ НАПН УКРАЇНИ**

**КОНТЕКСТИ ТВОРЧОСТІ
ОЛЕКСАНДРИ ЯКІВНИ САВЧЕНКО.
РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ
ТА САМОСТІЙНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ:
СУЧАСНІ Й ПЕРСПЕКТИВНІ ПРАКТИКИ**

IV Всеукраїнські педагогічні читання пам'яті О. Я. Савченко

Довідник

Електронне видання

**Київ
Видавництво «Педагогічна думка»
2025**

*Рекомендовано до друку вченою радою Інституту педагогіки НАПН України
(протокол № 10 від 30 червня 2025 року)*

Рецензенти:

Головко Микола Васильович, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, заступник директора Інституту педагогіки НАПН України;

Романишин Руслана Ярославівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри початкової освіти та освітніх інновацій Карпатського національного університету імені Василя Стефаника.

ЗА ЗАГАЛЬНОЮ РЕДАКЦІЄЮ

доктора педагогічних наук, старшого наукового співробітника,
члена-кореспондента НАПН України
Онопрієнко Оксани Володимирівни

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Бібік Надія Михайлівна, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України;

Петрук Оксана Миколаївна, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник;

Ліпчевська Інна Леонідівна, доктор філософії з галузі знань «Освіта/Педагогіка»;

Павлова Тетяна Сергіївна;

Листопад Наталія Петрівна;

Вашуленко Оксана Вікторівна.

К 65 **Контексти творчості Олександри Яківни Савченко. Розвиток пізнавальної активності та самостійності учнів початкової школи: сучасні й перспективні практики** [Електронне видання] : IV Всеукраїнські педагогічні читання пам'яті О. Я. Савченко : довідник / [за заг. ред. О. В. Онопрієнко] ; НАПН України, Ін-т педагогіки НАПН України. – Київ : Педагогічна думка, 2025. – 206 с.

ISBN 978-966-644-799-2

DOI: <https://doi.org/10.32405/978-966-644-799-2-10-2025>

Довідник містить презентації IV Всеукраїнських педагогічних читань пам'яті Олександри Яківни Савченко, присвячених розвитку пізнавальної активності та самостійності учнів початкової школи в сучасних умовах. У довіднику представлені матеріали, пов'язані з упровадженням ідей О. Я. Савченко в контекстах теорії і практики початкової освіти, підготовки майбутніх учителів до викликів сьогодення. Видання адресоване науковцям, педагогам, студентам педагогічних закладів вищої освіти.

УДК 373.3.02(035)

Матеріали опубліковано в авторській редакції.

ISBN 978-966-644-799-2

© Інститут педагогіки НАПН України, 2025
© Видавничий дім «Педагогічна думка», 2025

Ольга ЖУРА	
Емоційний інтелект як ресурс розвитку пізнавальної активності учнів початкової школи.....	63
Аліна ЖУРБА	
Вплив позитивної самооцінки на самостійну діяльність учнів.....	67
Тетяна ЗЕНЧЕНКО	
Читацька компетентність у початковій школі: сучасні реалії.....	70
Тетяна ЗОРОЧКІНА	
Підготовка майбутніх учителів початкової школи до розвитку пізнавальної активності молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій.....	74
Аліса ІВАННІКОВА	
Підготовка майбутніх учителів початкової школи до розвитку пізнавальної активності та самостійності учнів: виклики часу й сучасні практики.....	79
Марія КАЛЬЧУК, Світлана МАХИНЯ, Галина ПРУС	
Розвиток пізнавальної активності та самостійності учнів початкових класів на уроках літературного читання за педагогічною спадщиною Олександри Савченко.....	84
Надія КІЧУК, Дора ІВАНОВА, Тетяна БРІЦКАН	
Підготовка конкурентоздатного вчителя початкової школи: актуалізація педагогічної спадщини Олександри Савченко.....	88
Ірина КОВАЛЬЧУК	
Гейміфікація як засіб активізації пізнавальної діяльності учнів початкової школи.....	92
Ярослава КОДЛЮК	
Пізнавальна самостійність у науковому доробку академіка Олександри Савченко як педагогічний феномен.....	96
Оксана КОРНЄЄВА	
Ігрові вправи, методи та прийоми розвитку критичного мислення молодших школярів.....	102
Наталія ЛИСТОПАД	
Наочність як засіб розвитку пізнавальної активності молодших школярів на уроках математики.....	107
Андрій ЛИТВИНОВ	
Використання інтерактивних онлайн-платформ для стимулювання пізнавального інтересу учнів.....	111
Інна ЛІПЧЕВСЬКА	
Цифровізація іншомовної освіти: розвиток уміння вчитися учнів початкової школи.....	115

Олена ЛОКШИНА	
<i>Педагогічна система розвитку пізнавальної активності та самостійності учнів академіка Олександри Савченко у контексті інтеграції національної освіти в Європейський освітній простір.....</i>	121
Олександр МЕЛЬНИК	
<i>Сучасні підходи до організації освітнього процесу НУШ.....</i>	125
Тетяна МІЄР	
<i>Розвиток пізнавальної самостійності здобувачів освіти в умовах воєнного стану.....</i>	134
Зіновій ОНИШКІВ	
<i>Самостійна робота як чинник оволодіння учнями знаннями, уміннями й навичками.....</i>	140
Оксана ОНОПРИЄНКО	
<i>Від цікавості до дії: сучасні підходи до розвитку пізнавальної самостійності в початковій школі.....</i>	143
Вікторія ОСТАПЕНКО	
<i>Гейміфікація як інструмент розвитку самостійності учнів у навчанні.....</i>	146
Тетяна ПАВЛОВА	
<i>Екологічний тезаурус у науковому доробку О. Я. Савченко.....</i>	152
Ілона ПАНАМАРЕНКО	
<i>Психологічні бар'єри самостійності молодших школярів і способи їх подолання.....</i>	156
Оксана ПЕТРУК	
<i>Ситуація успіху як передумова формування активної позиції молодшого школяра в навчально-пізнавальній діяльності.....</i>	159
Світлана ПОКРОВА	
<i>Фасилітативні вміння вчителя початкових класів як чинник підвищення якості освітнього процесу.....</i>	163
Ірина ПРИЙМАЧЕНКО	
<i>Рефлексія як інструмент розвитку самостійності та відповідальності в молодших школярів.....</i>	167
Ольга РЕЙПОЛЬСЬКА	
<i>Пізнавальна активність дітей 6 (7) року життя – пріоритет у підготовці до навчання в початковій школі.....</i>	173
Вікторія СИНЯВСЬКА	
<i>Цифрові технології навчання: можливості для підвищення пізнавальної активності учнів.....</i>	176

Контексти творчості Олександри Яківни Савченко

ПІЗНАВАЛЬНА САМОСТІЙНІСТЬ У НАУКОВОМУ ДОРОБКУ АКАДЕМІКА ОЛЕКСАНДРИ САВЧЕНКО ЯК ПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

Ярослава КОДЛЮК,

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки і методики початкової та
дошкільної освіти
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0851-3436>

E-MAIL: yp.kodliuk@gmail.com

Проблема пізнавальної самостійності повертає нас у 80-і роки минулого століття, коли в контексті педагогіки співробітництва активізувалася потреба формування в учнів уміння вчитися, самостійно оволодівати знаннями. У рамках школи першого ступеня вона була системно представлена в напрацюваннях О. Я. Савченко: спочатку – у посібнику «Порівняння в навчанні учнів початкових класів» (1977 р.), пізніше – в монографії «Розвиток пізнавальної самостійності молодших школярів» (1982 р.) та дисертаційному дослідженні на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук на цю ж тему (1984 р.).

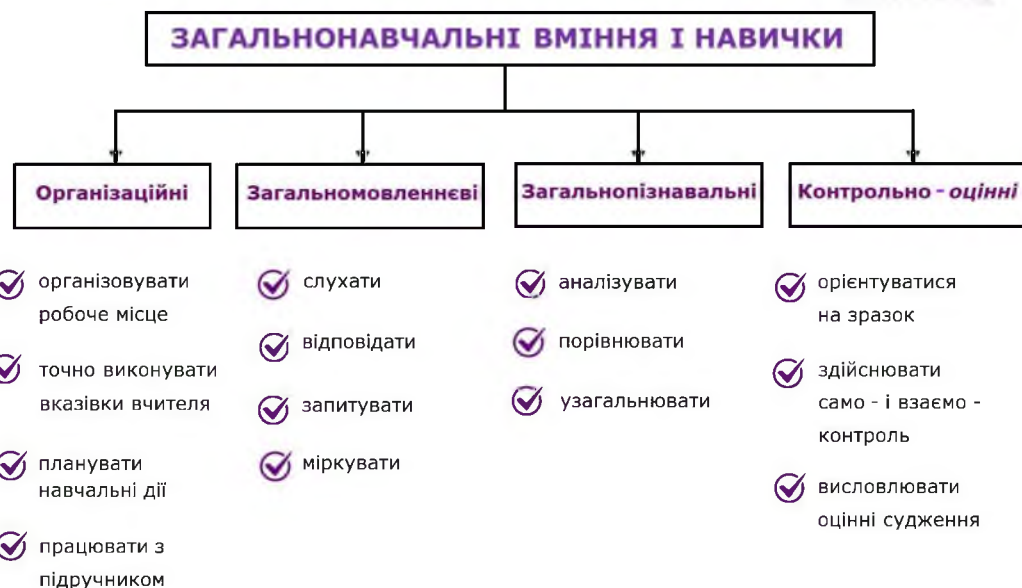
- Савченко О. Я. Порівняння в навчанні учнів початкових класів: навчальний посібник. Київ: Радянська школа, 1977. 152 с.
- Савченко О. Я. Розвиток пізнавальної самостійності молодших школярів. Київ: Радянська школа, 1982. 177 с.
- Савченко О. Я. Формування пізнавальної самостійності молодших школярів: автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Київський державний педагогічний інститут ім. М. Горького. Київ, 1984. 48 с.

Якісні характеристики пізнавальної самостійності:

- ❑ пізнавальна самостійність «виростає» із прикладної, «коли знання лише відтворюються, використовуються майже автоматично» [3, с. 13];
- ❑ охоплює два аспекти – мотиваційний і процесуальний («пізнавальна самостійність учня визначається як сформованість прагнення й уміння пізнавати в процесі цілеспрямованого пошуку» [3, с. 12–13]);
- ❑ формується шляхом використання система пізнавальних завдань, яка охоплює такі дві групи: 1 – побудована з урахуванням основних прийомів мисленнєвої діяльності (завдання на аналіз, порівняння, узагальнення тощо, 2 – завдання з урахуванням специфіки виучуваного матеріалу (предметного змісту), а відтак будуватися на двох взаємопов'язаних основах – змістовій та процесуальній;
- ❑ має «найбільшу розвивальну цінність» [3, с. 14], оскільки передбачає засвоєння нових знань.

➤ Програма «Формування загальнонавчальних умінь і навичок». Про роботу початкових класів у 1984/85 навчальному році: методичний лист МО УРСР. Початкова школа. 1984. № 7. С. 23–25

Вважаємо, що з цього моменту проблема пізнавальної самостійності молодших школярів стає базою розгортання наукових досліджень в аспекті «вчити вчитися» (від ідентифікування його зі структурою навчальної діяльності [6, с. 169] через розуміння цього поняття як сукупності провідних загальнонавчальних умінь і навичок [2] до трактування вміння вчитися як ключової компетентності початкової освіти [1; 5]. У наукових напрацюваннях фундатора дидактики початкової освіти окреслюється / відстежується така послідовність:

...

Посібники загальнорозвивального спрямування - методичний матеріал для формування загальнонавчальних умінь і навичок

- Савченко О. Я. Барвистий клубок: Дивись, міркуй, відповідай. Київ: Бліц, 1995. 112 с.
- Савченко О. Я. Розвивай свої здібності: навчальний посібник для молодших школярів. Київ: Освіта, 1995. 159 с.
- Савченко О. Я. Умій вчитися: навчальний посібник для молодших школярів. Київ: Освіта, 1995. 159 с.

Важливий засіб формування пізнавальної самостійності / готовності до пошукової діяльності / уміння вчитися / усвідомленого читання – міжпредметні / пізнавальні завдання / запитання

Тенденційно окреслюючи напрацювання Олександри Яківни в аспекті пізнавальної самостійності, зазначимо: червоною ниткою крізь науковий доробок ученої проходить проблема міжпредметних / пізнавальних завдань як засобу формування пізнавальної самостійності / готовності до пошукової діяльності / уміння вчитися / усвідомленого читання. До незаперечних наукових здобутків дослідниці належать розроблені нею підходи до класифікації таких завдань.

Класифікація міжпредметних завдань на уроках літературного читання

Міжпредметні завдання знанневого типу (прочитай, дізнайся, пригадай, зясуй, знайди тощо)

Міжпредметні завдання діяльнісного типу (проаналізуй, порівняй, встанови, уяви тощо)

Міжпредметні завдання ціннісного типу (обґрунтуй, поміркуй, знайди слова / речення, з яким почуття, настроєм тощо) [4, с. 22–28]

Міжпредметні завдання як засіб формування в молодших школярів ключових і предметних компетентностей

Інший підхід до класифікації міжпредметних завдань запропонований авторкою з огляду на важливість формування в молодших школярів ключових і предметних компетентностей:

- ☐ діяльнісні міжпредметні завдання як засіб формування уміння працювати з підручником;
- ☐ міжпредметні завдання як засіб розвитку мовлення молодших школярів;
- ☐ міжпредметні завдання з моделювання як засіб дослідження учнями текстів різних жанрів;
- ☐ міжпредметні завдання у процесі діяльності» [4, с. 58–99].

Класифікація запитань за змістом прочитаного:

- ☐ на відтворення прочитаного, розкриття жанрових особливостей твору;
- ☐ на визначення образної та смислової ролі слів і словосполучень;
- ☐ на розвиток процесів сприймання; на аналіз емоційної сфери автора та дійових осіб твору;
- ☐ на розкриття власних почуттів і переживань;
- ☐ на оцінювання явищ, подій, вчинків дійових осіб;
- ☐ на розвиток уяви і фантазії;
- ☐ на встановлення причиново-наслідкових і часових зв'язків та ін. [7].

ВИСНОВКИ

Таким чином, феномен пізнавальної самостійності молодших школярів у науковому доробку О. Я. Савченко заклав підвалини і розвинувся в таких «надбаннях» сучасних молодших школярів як уміння вчитися – ключовій компетентності початкової освіти та читання з розумінням – наскрізному вмінні.

Використані джерела

1. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти: підручник. Київ: Грамота, 2012. 504 с.
2. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: підручник для студентів педагогічних факультетів. Київ: Абрис, 1997. 415 с.
3. Савченко О. Я. Розвиток пізнавальної самостійності молодших школярів. Київ: Радянська школа, 1982. 177 с.
4. Савченко О. Я. Система міжпредметних завдань на уроках літературного читання: методичний посібник. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2020. 104 с.
5. Савченко О. Я. Уміння вчитися – ключова компетентність молодшого школяра: посібник. Київ: Педагогічна думка, 2014. 176 с.
6. Савченко О. Я. Урок у початкових класах: навчально-методичний посібник. Київ: Освіта, 1993. 224 с.
7. Савченко О. Я., Кодлюк Я. П. Організація роботи учнів з підручником. Навчання і виховання учнів 2 класу: методичний посібник для вчителів / упор. О.Я. Савченко. Київ: вид-во „Початкова школа”, 2003. С. 109–124.